

Моніторинг стану гніздових угруповань очеретянки прудкої в Україні в 2012 році

А.М. Полуда, О.В. Ілюха, М.В. Химин, І.С. Легейда

SUMMARY

Monitoring of Aquatic Warbler breeding sites in Ukraine, 2012.

A. Poluda, O. Iliukha, M. Khymyn, I. Leheida

Desna-Dnipro population group.

7 out of 8 known breeding sites were surveyed in 2012. The site Horodok (UA-08) was not visited this year, however it usually holds 25-30 males. Dynamics of Aquatic Warbler numbers for this population group is alarming. Estimate for 2012 is **440-500 singing males** comparison to 605-665 males estimated in 2008 means c. 25% decrease.

To our opinion drop of water level in the floodplains of small and medium rivers in Kyiv and Chernihiv regions is the main reason of population decrease. For the key breeding site in Supii Valley decrease of water level speeds up succession overgrowth of biotope with reeds and bushes. Uncontrolled fires also make an additional negative impact on Aquatic Warbler habitats. One more important threat raised recently. Agricultural activities in water protection zones lead to aquatic warbler habitat degradation through intensification of successional overgrowth with reeds and willow bushes. Following Law Code of Ukraine on Waters wideness of water protection zone should be not less than 50 m. As a result of intensification of agriculture land users of the fields adjacent to floodplains often do not follow environment legislation. They plough the soil within water protection zone up to 10 m from the edge of the floodplain. In such cases water protection zone partly loses its buffer function and nutrient rich flows from agricultural lands go nearly straight to the river. This speeds up the process of successional overgrowth of floodplains with reeds and willow bushes. Marking borders of zakazniks on site is needed to prevent ploughing within protected area.

Prypiat population group.

Aquatic Warbler counts took place between 18th and 27th of June 2012 in Western Ukraine. In the 3rd decade of May and 1st decade of June water level in river floodplains of the region was lower than average for this season. In a second decade of June water level increased by several tens of centimeters due to abundant precipitations. As a result during the counts water table was relatively high.

All 4 monitoring transects for this population group and nearly all smaller sites were surveyed in 2012. A number of sites hosting c. 35% of population were surveyed in a day time only. It should be mentioned that 12% decrease in numbers of Aquatic Warbler was registered in comparison with data received in 2009-2010. Among all 10 sites surveyed in 2012 reliable population increase was registered for only 3 sites (UA-21, UA-22 and UA-24). To our opinion decrease in numbers might be explained by the low water level in the beginning of breeding season. In addition, uncontrolled fires that had taken place just before the breeding season made considerable areas unsuitable for the species. The total number of Prypiat population group is estimated at **3100-3550 (3103-3537) singing males**.

The total number of **Ukrainian population** in 2012 is estimated at **3450-4050 (3443-4033) singing males**.

Очеретянка прудка є стенобіонтним видом – для гніздування вона обирає обводнені осокові евтрофні та мезотрофні болота, для яких характерні значні поклади торфу. В Україні виділяються два гніздових угруповання птахів цього виду – деснянсько-дніпровське та прип'ятське. За станом на 2010 р. загальна чисельність “української популяції” оцінюється в 4 200–4 900 самців. Зараз ці птахи гніздяться в Київській та Чернігівській областях, де мешкає 575–640 самців (деснянсько-дніпровське угруповання). Нині залишилося тільки два основних осередки цього популяційного угруповання – в заплавах річок Удай і Супій. Прип'ятське угруповання складає 3 670 – 4 200 самців. Практично всі птахи мешкають у Волинській області і тільки близько 1,5–2 %% – у Рівненській.

Дослідження склалися з двох етапів. З 29 травня по 2 червня проводилося обстеження стану гніздових угруповань очеретянки прудкої в Київській та Чернігівській обл. (О. Ілюха та А. Полуда). З 18 червня по 27 червня проводилися дослідження у Волинській обл. (О. Ілюха, І. Легейда, А. Полуда та М. Химин). Крім того, в травні М. Химин, а в жовтні цього року І. Легейда і А. Полуда проводили обстеження місць гніздування птахів в Рівненській обл.

Результати досліджень

Деснянсько-дніпровське популяційне угруповання очеретянки прудкої

UA-01. Заплава р. Супій між селами Вільне, Безуглівка, Супоївка, Мала Березанка (Згурівський та Яготинський р-ни Київська обл.) (англійська назва: Supii valley, area between Vilne and M.Berezanka (Vilne-Berezanka)).

Угруповання очеретянки прудкої займає частину заплави р. Супій, яка є притокою Дніпра. Все угруповання знаходиться на території гідрологічних заказників загальнодержавного значення «Усівський-I - II». Ця частина заплави Супою є евтрофним низькотравним осоковим болотом – загальна площа біотопів, які займають прудкі очеретянки, складає близько 220 га.

Дане гніздове угруповання виду було знайдене після багаторічної перерви в 1995 році. З того часу на території щорічно проводяться обстеження в сезон гніздування виду, обліки як очеретянки прудкої, так і інших видів птахів. Починаючи з 2002 року це ключове угруповання виду включене до моніторингових досліджень, що проходять в Україні на шести ключових територіях гніздування очеретянки прудкої. Головне завдання моніторингу — контроль за станом угруповання птахів, рослинних комплексів і гідрологічним режимом. Для з'ясування стану угруповання очеретянки прудкої не менше ніж двічі в сезон гніздування проводяться обліки птахів за стандартною методикою, розробленою Міжнародною робочою групою з охорони очеретянки прудкої. Облік проходить на постійному маршруті довжиною не менше 1,5 км. Саме на основі даних моніторингу обчислюється загальна чисельність самців, які мешкають на конкретній території. Для з'ясування видового складу та чисельності інших видів птахів, які мешкають на цій території, протягом ранкових годин проводиться маршрутний облік. Окрім того, збирається інформація, що стосується фонових видів рослин біотопів, де мешкає очеретянка прудка, вимірюється висота рослинного покриву. Надзвичайно важливими для очеретянки прудкої є гідрологічні умови, зокрема, рівень води в біотопах. Для оцінки водних умов в біотопах на моніторинговій ділянці викопані колодязі, в яких під час відвідування території, вимірюється рівень води.

На цьому ключовому поселенні моніторингова ділянка була закладена у північній частині території мешкання виду. На Рис. 1 моніторинговий маршрут показаний зеленим

кольором, а додатковий, на якому проводився облік у 2012 р. – синім. Для вимірювання рівня води на цій ділянці викопано колодязь, що розташований на віддалі близько 20 м від краю болота.

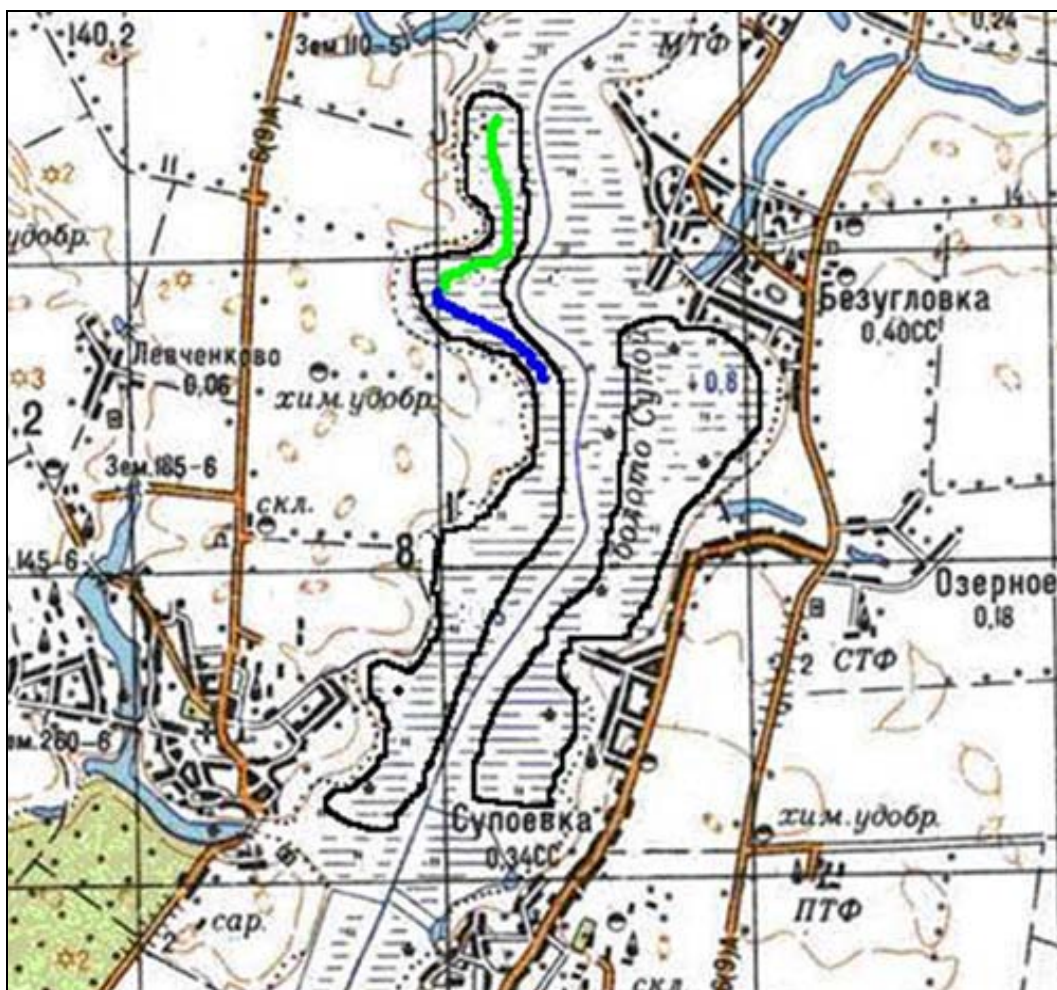

Рис. 1. Картосхема гніздової території очеретянки прудкої в заплаві р. Супій між селами Вільне, Безуглівка, Супоївка, Мала Березанка

Водний режим у місцях мешкання очеретянки прудкої є досить постійним, що зумовлено стабілізаційною дією озера-ставка Супій. У результаті цього тут не відмічаються паводкові явища. За 250-річний час існування озера Супій на ділянці заплави річки, де мешкають прудкі очеретянки, сформувався рослинний килим, що покрив цю частину заплави й утворив, так званий, плавун, під яким відмічаються досить значні глибини. Про залежність рівня води на цій території від озера свідчить і той факт, що водність біотопів збільшується з північного краю до південного. Імовірно, що південна межа угруповання очеретянки прудкої залежить від водності саме в цій частині заплави. Дані про контроль рівня води на моніторинговій ділянці демонструють загалом стабільний водний режим. Зазвичай рівень води в моніторинговому колодязі в травні-червні коливався від -3 до $+12$ см. В перші 10 років спостережень (з 1995 р.) тільки в один сезон (червень 2003 р.) рівень води в період гніздування був найнижчим (-5 см). Але два останніх роки вже на початку гніздового сезону відмічається низький рівень води – в III декаді травня 2011 р. рівень складав -10 см, а в I декаді червня 2012 р. – -6 см.

Обстеження цієї гніздової території було проведене 1 червня. Біотоп був досить сухим, через це більшість птахів трималося в центральній частині заплави (ближче до русла річки). Під час вечірнього обліку на моніторинговій ділянці (30 га) було нараховано 16 самців. І ще на 1-км маршруті (20 га) було обліковано 9 самців. Всього чисельність

цього угруповання, як і в минулому сезоні, оцінюємо в **80-90 самців**. Це найнижчі показники за весь період наших спостережень.

3-9 липня цього року проводився тотальний відлов самців очеретянок з метою кільцювання в західній частині заплави. Всього було відловлено 22 самця, причому на ділянці, де проводився облік 1 червня (нараховано 25 самців), було відловлено тільки 11 самців. Відомо, що вже на початку липня співоча активність прудких очеретянок суттєво знижується, значна частина птахів залишає свої території. Тому і чисельність самців, які співали (саме таких птахів і відловлювали) була більше ніж в 2 рази менша, ніж на початку червня.

UA-02. Ділянка заплави р. Супій у с. Новий Биків (Бобровицький р-н Чернігівської обл.) (англійська назва: Supii valley, area near Novii Bykiv (Bykiv)).

Вперше це гніздове угруповання очеретянки прудкої було знайдене нами в 1995 році. І хоча воно й не віднесене до ключових поселень, тут майже щосезону проводяться обліки птахів та обстеження стану біотопів. Угруповання очеретянки прудкої займає частину західної половини заплави р. Супій. Все угруповання знаходиться на території заказника місцевого значення «Болото Супій». Очеретянка прудка займала дві гніздові ділянки. За однією з них, південною, площею близько 5 га, контроль тривав постійно. На ній завжди трималося 4-5 самців, проте востаннє ці птахи тут були зареєстровані в 2003 році. Починаючи приблизно з 2000 року цей біотоп помітно трансформувався — став сухим на значній частині, через що очеретянки припинили там своє гніздування. Друга ділянка розташована приблизно в 600 м північніше від першої. Її площа становить близько 30 га. У 1996 році на цій ділянці зареєстрували 5 самців. Регулярні обліки тут розпочато лише з 2003 року, коли угруповання було оцінене в 10 самців, у наступні два роки чисельність птахів була вищою: у 2004 — 15-20, у 2005 — 20-25 самців. Згодом, із незрозумілих причин, птахи зникли з цієї території — протягом 2006–2010 рр. птахів ми не реєстрували. Хоча в останні роки (2007-2010) умови для виду були оптимальні, але відвідування цієї території по кілька разів за сезон не дало позитивних результатів.

У біотопі, де мешкає очеретянка прудка, підтримується оптимальний для виду водний режим. Це зумовлено загальним пониженням цієї ділянки заплави. Навіть у маловодні роки, зокрема 2007 рік, рівень води на більшій частині цього біотопу був на рівні поверхні ґрунту чи вищим від нього.

1 червня в денні години ми відвідали дану територію. Водний режим в біотопі був оптимальний (як і в попередні роки). Після 5-річної перерви прудкі очеретянки знову були зареєстровані в цьому біотопі - було нараховано 6 самців. Угруповання оцінене в **15-20 самців**.

На березі, поблизу гніздової території очеретянки, було знайдене гніздо кібчика (самець та самиця).

UA-03. Ділянка заплави р. Супій у с. Білоцерківці (Бобровицький р-н Чернігівської обл.) (англійська назва: Supii valley, area near Bilotserkivtsi (Bilotserkivtsi)).

Дане гніздове угруповання очеретянки прудкої знайдене нами тільки в 2006 році. Хоча дану територію обстежували в 1995, 1997 роках, але очеретянок тут не виявили. Не виключено, що угруповання очеретянок існувало й тоді, а можливо вони з'явилися тут відносно недавно. Воно розташоване на території гідрологічного заказника місцевого значення «Свидовецький». У 2006 р. було нараховано 13 самців, а в 2007 році — 12. Основна частина птахів займає територію близько 15 га, водночас кілька самців (у 2006 році — тільки 1, в 2007 році — 3) займають до 5 га на відстані 500 м на північ від основної групи. Далі вгору за течією майже до с. Вороньки, у західній частині заплави, знаходиться ще кілька ділянок, які є сприятливими, на наш погляд, для очеретянки прудкої. Але кількарізові обстеження протягом останніх двох років не дали позитивних результатів.

Даний біотоп очеретянки прудкої характеризується досить постійним рівнем води. Навіть у такий маловодний рік, яким був 2007, весь біотоп був насичений водою. Це, імовірно, зумовлене двома чинниками. По-перше, всього 400-500 м нижче за течією від південного краю території гніздування очеретянки заплаву перетинає дамба, яка затримує схід води. Наявність цієї дамби є причиною підтоплення та заболочення деяких ділянок берегів у найближчих селах (зокрема, Білоцерківці, Козаче, Веприк, Вороньки). По-друге, гніздовий біотоп знаходиться на території природної котловини, де глибини помітно більші, ніж на інших прилеглих ділянках заплави.

1 червня в денні години відвідали цю гніздову територію. Біотоп був обводнений досить оптимально. Відмітили 1 самця. Це гніздове угруповання ми оцінюємо в **8-10 самців**.

UA-04. Ділянка заплави р. Супій у с. Вороньки (Бобровицький р-н Чернігівської обл.). (англійська назва: Supii valley, area near Voronky (Voronky)).

Угруповання очеретянки прудкої займає частину заплави верхів'я р. Супій (притока Дніпра), яка знаходиться всього в 4 км від витоків річки. Все угруповання розташоване на території гідрологічного заказника місцевого значення "Свидовецький". Ця частина заплави Супою є евтрофним низькотравним осоковим болотом, де домінують хвощово-осокові асоціації. Ці вологі біотопи мають достатньо широку захисну смугу лучного різнотрав'я. Загальна площа біотопу становить близько 60 га.

Водний режим у місцях мешкання очеретянки прудкої визначається надходженням води, що дренує по всій ширині заплави, а також по вже сформованому руслу річки. Значну частку води, що тече цим руслом, складає вода, яка поступає з лівобережної притоки. Дана притока каналізова і має довжину близько 3 км.

Рівень води в самому гніздовому біотопі підтримує підвищення, яке також утворює його південну межу. В цьому місці заплава звужується з ширини більше ніж 1 км до 150-200 м. Саме це й створює оптимальні гідрологічні умови для формування низькотравного болотного масиву. Зазвичай щороку водний режим тут є оптимальним для гніздування очеретянки прудкої. Навіть у найбільш маловодні роки (2003, 2007), коли на значній частині цієї території рівень води був нижчим поверхні ґрунту (зокрема, у липні 2007 р. в моніторинговому колодязі він був на 60 см нижчим), тут залишалися значні площі, де вода виходила на поверхню.

Чисельність прудких очеретянок цього угруповання коливалось від 6 (2000 р.) до 20 самців (2003-2006 рр.). Починаючи з 2007 р. чисельність тримається на низькому рівні (10-15 самців).

Вечірній облік був проведений 31 травня. Чисельність птахів виявилася низькою – на всій площі цього угруповання (60 га) було нараховано всього 5 самців. Чисельність угруповання оцінюємо в **5-6 самців**.

Рівень води в біотопі був досить низький і складав –35 см в нашому моніторинговому колодязі. Для порівняння, в цей період у 2008 р. він був значно вищим (-15 см).

UA-05. Ділянка заплави р. Удай між селами Дорогінка та Монастирище (включаючи урочище «Жевак») (Ічнянський р-н Чернігівської обл.) (англійська назва: Udai valley, area between Dorohinka and Monastyrshche (Dorohinka-Monastyrshche)).

Основні гніздові біотопи очеретянки прудкої знаходяться на території об'єктів ПЗФ – гідрологічного заказнику загальнодержавного значення «Дорогінський» (га) та гідрологічного заказнику місцевого значення «Жевак». Частина гніздових біотопів очеретянки прудкої, де мешкає близько 10% птахів, не входить до ПЗФ.

Ця гніздова територія була знайдена нами у в 1997 р. З того часу щорічно проводяться обстеження цього поселення, а з 2002 р. воно було включене у схему

моніторингових досліджень, які проводяться на 6 ключових територіях очеретянки прудкої в Україні.

П'ятнадцятирічний контроль за станом цього угруповання показує, що чисельність птахів цього виду досить стабільна, що пов'язано зі стабільними гідрологічними умовами в місцях гніздування очеретянок. Загальна чисельність прудких очеретянок в цьому поселенні зазвичай коливається від 250 до 360 самців.

Водний режим у місцях гніздування прудких очеретянок на цьому поселенні підтримується шлюзом, який знаходиться в 3 км нижче від цієї території. Нижче за течією від цього шлюзу заплава осушена, тому й перепад рівнів води між верхнім та нижнім б'єфами шлюзу складає 50-160 см. Рівень води вище шлюзу стабільний – коливання його не перебільшує 30 см. Ці коливання практично не впливають на рівень води в біотопах очеретянки прудкої. З одного боку, коливання рівня води незначні, а з другого – практично всі місця мешкання цих птахів вкриті плавуном, тобто шаром рослинності під яким знаходиться вода, сапропель, торф. При коливаннях рівня води плавуни також піднімаються чи опускаються, що суттєво нівелює коливання рівнів води в біотопі через це він завжди достатньо обводнений. Діапазон коливань рівнів води безпосередньо в рослинному покриві не перебільшує 9 см (2002-2010 рр. у гніздовий період). Слід наголосити, що коливання рівня ґрунтових вод (вимірювався у колодязі, який був виритий на березі болота) більш значні. Ніякої залежності між рівнями води між рівнями води в колодязях на березі та на плавуні нема. У 2007 – 2012 рр. рівень води в «колодязі» на плавуні коливався від 5 до 9 см, тоді як на «березі» коливання були більш значні – від -10 до -40 см.

Моніторинговий маршрут був закладений у 2002 р. у східній частині урочища “Жевак” - на Рис. 2 він виділений зеленим кольором. Довжина його складає 1, 5 км, а ширина смуги обліку очеретянки прудкої складає 200 м (загальна облікова площа 30 га). Це також відноситься до кобилочок та очеретянки великої. На моніторинговій ділянці ми нараховували від 22 (2006 р.) до 54 (2005 р.) самців очеретянки прудкої.

Облік прудких очеретянок на моніторинговій ділянці був проведений 29 травня 2012 р. у вечірні години. Всього на 30 га біотопів був нарахований 21 самець. Це один з найнижчих показників, хоча гідрологічний режим в місцях гніздування очеретянки прудкої був оптимальний – рівень води безпосередньо в біотопі був 9 см, тобто оптимальний, хоча рівень ґрунтових вод був низьким (-39 см). На нашу думку, головною причиною низької чисельності прудких очеретянок на моніторинговій ділянці є те, що 80-90%% цієї території вигоріло і на ній не залишилося минулорічної (сухої) трави, без якої самиці не можуть влаштовувати гнізда. Через це самці не охоче займають подібні ділянки.

В цей же вечір був проведений облік прудких очеретянок в заплаві Удаю, розташованій східніше від моніторинговій ділянці. Двохкілометровий маршрут відображений на Рис. 2 синім кольором. Облік був проведений на маршруті довжиною 1 км (площа обліку складала близько 10 га) і на було нараховано 7 самців. Загалом вечірні обліки були проведені на площі 40 га. Чисельність птахів цього угруповання у 2012 р. ми оцінюємо в **280-300 самців** (враховуючи, що загальна площа біотопів складає близько 420 га).

В ранкові години 30 травня були проведені також обліки птахів – на моніторинговому маршруті довжиною 1 км. Більшість видів враховували в смузі шириною 100 м (по 50 м по обидві боки від маршруту) – тобто на площі 10 га. Другий маршрут, довжиною 2 км, проходив вздовж краю заплави і більшість горобиних птахів обліковувалися в смузі 50 м (площа також 10 га). Результати обліків представлені в Табл.

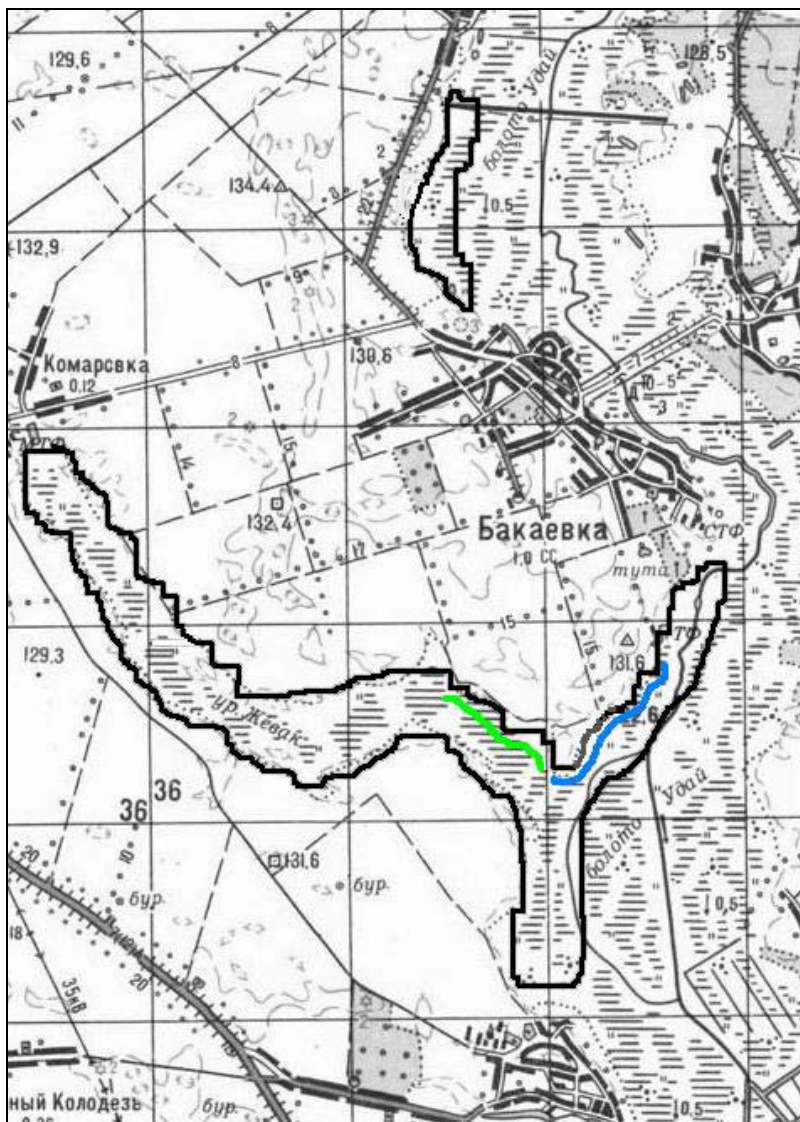

Рис. 2. Картохема гніздової території очеретянки прудкої в заплаві р. Удай між селами Дорогінка та Монастирище (включаючи урочище «Жевак»)

Таблиця. Результати обліків птахів в гніздових біотопах очеретянки прудкої

Види	Моніторинговий маршрут (довжина 1 км, площа 10 га)		Маршрут в заплаві р. Удай (довжина 2 км, площа 10 га)	
	Кількість пар/особин	Щільність (на 100 га)	Кількість пар/особин	Щільність (на 100 га)
Бугай звичайний (<i>Botaurus stellaris</i>)			1	-
Бекас звичайний (<i>Gallinago gallinago</i>)	1		2	
Щеврик лучний (<i>Anthus pratensis</i>)	1	10		
Плиска жовтоголова (<i>Motacilla citreola</i>)	3	30	6	60

Плиска жовта (<i>Motacilla flava</i>)			2	20
Кобилочка солов'їна (<i>Locustella luscinioides</i>)	5 (30 га)	17		
Кобилочка-цвіркун (<i>Locustella naevia</i>)	3 (30 га)	10		
Очеретянка лучна (<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>)	33	330	26	260
Очеретянка ставкова (<i>Acr. scirpaceus</i>)	1	10		
Чекан лучний (<i>Saxicola rubetra</i>)	3	30	6	60
Синьошийка (<i>Luscinia svecica</i>)	2	20		
Вівсянка очеретяна (<i>Emberiza schoeniclus</i>)	3	30	3	30

Найбільш чисельним видом на моніторинговій ділянці завжди була очеретянка лучна – щільність її досягала 327 самців (пар) на 100 га. Другою за чисельністю була вівсянка очеретяна (до 147 пар на 100 га). Третім видом є очеретянка прудка, щільність якої коливалась від 70 до 137 самців на 100 га. Тільки в один гніздовий сезон (2005 р.) її щільність була вищою, ніж у вівсянки, і складала 180 самців. В сезоні 2012 р., з незрозумілих причин, чисельність вівсянки очеретяної була в 4-5 разів нижче, ніж в попередні роки. Чисельність інших видів горобиних, які гніздяться в біотопах прудких очеретянок, відповідала багаторічним показникам.

Як і в минулі роки, в районі нашої моніторингової ділянки, відмічалася концентрація холостих сірих журавлів. В цьому році ми нарахували не менше 120 особин. Вранці і ввечері птахи годуються в сільгоспугіддях, а в нічні та денні години вони проводять в східній частині заплави Удаю (навпроти “виходу” урочища “Жевак”). Крім холостих птахів, на ділянці лівобережної частини заплави між селами Андріївна та Заудайка ще гніздяться 4-5 пар журавлів. Ця територія не входить до ПЗФ, хоча вона має важливе значення для охорони журавлів (під час сезонних міграцій тут скупчується кілька тисяч особин). Необхідно приєднати цю частину заплави до природоохоронного об'єкту – чи до заказнику “Дорогінський”, чи до НПП “Ічнянський”. Останній варіант більш оптимальний, хоча вже досить давно розглядається питання про приєднання заказників “Дорогінський”, “Жевак” та території розташованої між заказниками та дорогою Монастирище - Ічня до національного парку (Ми подавали клопотання про це в 2007 р.).

UA-06. Ділянка заплави р. Галка між селами Богданівка та Леонідівка (Ніжинський р-н Чернігівської обл.) (англійська назва: Halka valley, area between Bohdanivka and Leonidivka (Halka)).

Поселення прудкої очеретянки займає частину заплави р. Галка, яка є притокою р. Удай. Довжина ділянки, де гніздяться ці птахи, складає близько 3,5 км.

Вперше це поселення було знайдено в 1997 р., коли в денні години було зареєстровано 5 самців. Перший вечірній облік був проведений в кінці травня 2005 р. – на площі близько 40 га було нараховано 12 самців. У 2006-2007 рр. були знайдені нові гніздові біотопи, загальна площа яких була близько 80 га. Чисельність прудких очеретянок на цій території складала 30-35 самців. Все русло р. Галка от витоків до впадіння в р. Удай каналізоване і практично вся заплава осушена ще в 60-х роках минулого сторіччя. На ділянці, де гніздяться прудкі очеретянки, заплава збереглася в

природному стані завдяки дамбі, яка перетинає долину річки і створює підпор води. Для збереження цього рослинного комплексу необхідно підтримувати робочий стан дамби, тоді як будь яке втручання, яке може призвести до зниження рівня води, викличе негативні зміни рослинних асоціацій, які сформувалися тут протягом багатьох десятиріч.

Кілька років тому на цій ділянці заплави був створений гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Богданівський» площею 490 га.

Обстеження цієї ділянки було проведено 30 травня. Як зазначалося вище, водний режим тут підтримується дамбою в південно-східній частині цієї території. Ми обстежили стан дамби і відмітили, що водотоки через дамбу відремонтовані та укріплені і рівень води вище дамби став вищим, ніж у попередні роки. Це покращало гідрологічний режим цієї території.

Вечірній облік прудких очеретянок, був проведений на правобережній частині заплави на маршруті довжиною 3,25 км (площа обліку склала 32 га). Було зареєстровано 5 самців (всі на південно-східній половині маршруту). У 2007 р. на цій ділянці було нараховано 8 самців, а все угруповання було оцінене в 30-35 самців (більше 70% угруповання локалізоване на лівобережній частині заплави). У цьому сезоні це угруповання очеретянки прудкої оцінюємо в **20-25 самців**.

В північно-західній частині заплави (біля русла річки) було знайдена колонія сірих та великих білих чапель, яка нараховувала кілька десятків гнізд. А в південно-східній частині – колонія світлокрилих кричків (близько 50 пар).

UA-07. Ділянка заплави р. Перевід у с. Пасківщина (Згурівський р-н Київської обл.). (англійська назва: Perevid valley, area near Paskivshchyna (Paskivshchyna)).

Угруповання очеретянки прудкої займає частину заплави р. Перевід, яка є притокою р. Удай (р. Сула, р. Дніпро). Протягом останніх років відомо про існування тільки одного гніздового біотопу цього виду, який локалізований на ділянці заплави біля південно-східної околиці с. Пасківщина. Його загальна площа становить близько 25 га. Ця територія не входить до складу ПЗФ.

Це гніздове угруповання було знайдене в 2000 році. Оскільки його не віднесено до ключових угруповань, оцінка біотопу та чисельності виду проводилася не щорічно. Чисельність цього угруповання останніми роками коливалася від 5 до 25 самців. Найменша чисельність зареєстрована в 2003 році, коли 28 червня під час вечірнього обліку було зареєстровано тільки 2 самця. 12.06.2009 було нараховано 15 самця і чисельність угруповання оцінювалася в 20 - 25 самців.

Водний режим у місцях мешкання очеретянки прудкої визначається надходження води, що дренає по всій ширині заплави, а також по вже сформованому руслу річки. Живлення річки мішане, з переважанням снігового та підземного.

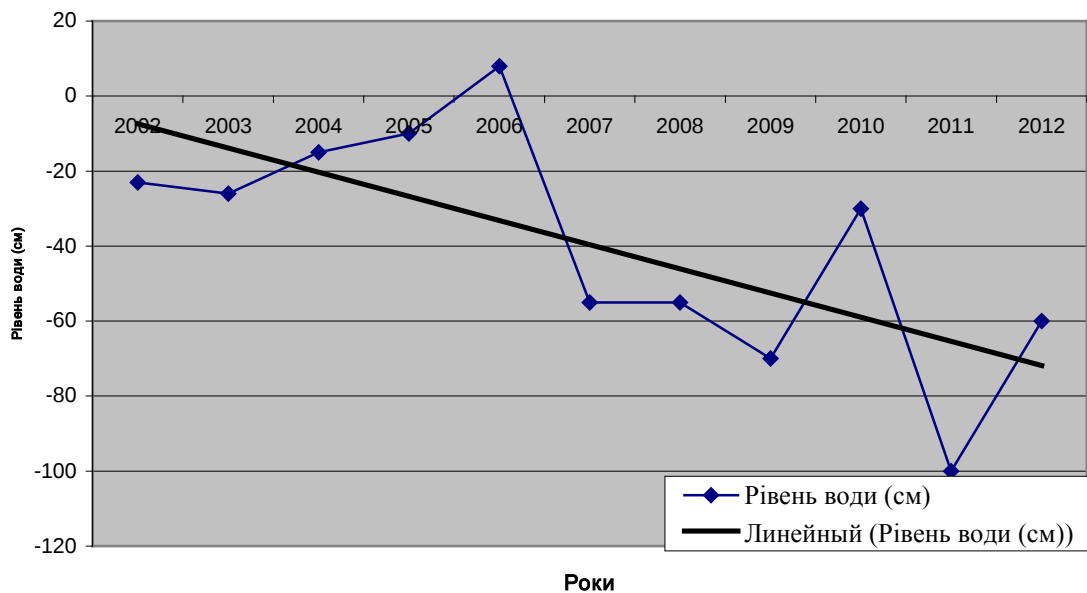
Рівень води в самому гніздовому біотопі оптимальний для очеретянки прудкої, адже навіть у маловодні роки, наприклад, у 2007 році, на більшій частині біотопу вода трималася вище поверхні ґрунту. Цьому сприяє геоморфологічна будова заплави, яка має досить низький показник похилу стоку. Наприклад, для р. Перевід він становить 0,38 м/км. Окрім того, протягом останніх десятиліть у заплаві Переводу відбуваються процеси вторинного (техногенного) заболочування, що також впливає на сучасні рівні води та цій території.

Це гніздове угруповання ми відвідали в денні години 2 червня. Обводнення біотопу було оптимальним. Але за останні два роки спостерігається суттєве збільшення щільності рогозу в місцях гніздування очеретянки прудкої. Під час відвідування цієї території очеретянки співали не активно – протягом двох годин вдалося почути тільки двох самців. Ми оцінюємо це угруповання в **10-15 самців**.

Протягом гніздового сезону 2012 р. були обстежені 7 з 8 відомих місць гніздування прудких очеретянок деснянсько-дніпровського популяційного угруповання. Ми не відвідали гніздове угруповання “UA-08. Болото на південний схід від с. Петрівка (заказник “Городок”) (Щорський р-н Чернігівської обл.) (Mire to SE from Petrivka (zakaznik “Hogodok”). Це угруповання нараховує, зазвичай, від 25 до 30 самців. Ситуація зі станом очеретянки прудкої в Київській та Чернігівській областях досить тривожна. Останні два роки спостерігається зниження чисельності птахів цього угруповання. **Зараз ми оцінюємо його чисельність в 440-500 самців.** В порівнянні з 2008 р., коли спостерігалась максимальна чисельність (605-665), кількість птахів скоротилася майже на 25%.

Одним з важливих факторів, що, на нашу думку, негативно впливає на стан цього популяційного угруповання, є зниження водності біотопів, де мешкають птахи цього виду. Протягом останніх років в заплавах малих та середніх річок, зокрема, Київської та Чернігівської обл., спостерігається тенденція до зниження рівня поверхневих вод (Рис. 3). І хоча в більшості гніздових територій прудких очеретянок в цьому регіоні рівень води підтримується чи штучними спорудами (наприклад, на ключовому поселенні в заплаві Удаю), чи завдяки природним (ландшафтним) особливостям місцевості де вони знаходяться, та все ж загальна тенденція зниження рівнів води поширюються і на біотопи цих птахів. Зокрема, це спостерігається для ключового поселення очеретянок на р. Супій (UA-01), для території біля с. Вороньки (UA-04). Крім того, негативний вплив на стан угруповань очеретянки прудкої має випалювання болотної рослинності – чисельність птахів на таких ділянках сильно скорочується. Посилену увагу необхідно приділити ключовому поселенню в заплаві Супою. В зв'язку з низьким рівнем поверхневих вод, що відмічається останніми роками, на деяких, значних за площею ділянках, спостерігається заростання їх чагарниками. Треба провести там роботи по їх знищенню. Ще одна важлива проблема виникла в останні роки – орендарі сільгоспугідь, що межують з територією заказників між селами Мала Березанка та Вільне, почали розорювати водозахисну смугу вздовж заплави. В деяких місцях ширина її скоротилася до 5-10 м., через це вона повноцінно не виконує свою функцію і надходження з полів в заплаву органічних та хімічних (пестициди, гербіциди) речовин значно збільшилося. Це призведе на таких ділянках до трансформації осокових асоціацій в чагарникові та очеретяні. Необхідно на цих ділянках провести роботи по винесенню меж заказників “Усівський – 1 та Усівський – 2” в натуру, що унеможливить в подальшому порушення “Водного кодексу України”.

Рис. 3. Багаторічна динаміка рівня води в заплаві р. Удай на межі Чернігівської та Полтавської обл. (вимірювання в I декаді червня)

Прип'ятське популяційне угруповання очеретянки прудкої

Незадовго до початку наших досліджень у Волинській області, які проводилися 18-27 червня, пройшли сильні дощі, що призвело до значного підвищення рівнів води в заплавах річок. Перед цим, в 3-й декаді травня та 1-й декаді червня, рівні поверхневих вод в заплавах річок був значно нижчі, ніж зазвичай у цей період. В середині 2-ї декади червня відмічалася підвищення води в більшості річок регіону на кілька десятків сантиметрів та в тих частинах заплав, які розташовані поблизу водотоків.

UA-09. Ділянка заплави р. Прип'ять між селами Річиця і Підгір'я (с.Щедрогі р) (Ратнівський р-н Волинської обл.) (англійська назва: Upper Prypiat, area between Richytsia and Pidhiria (Shchedrohir) (Richytsia-Pidhiria)).

Ця ділянка заплави знаходиться на території двох гідрологічних заказників місцевого значення "Річицький" та "Щедрогірський".

У 2002 р. в заплаві у с. Підгір'я була вибрана моніторингова територія площею 120 га, де й був прокладений маршрут для обліку птахів довжиною 1,5 км (Рис. 4). Починаючи з того часу щорічно, як правило, двічі за сезон гніздування, проводяться моніторингові дослідження цієї території. Зокрема, там був влаштований колодязь, що дозволяло відслідковувати динаміку рівня поверхневих вод на цій ділянці заплави. Загальна площа біотопів, придатних для гніздування птахів цього виду, становить близько 250 га. Чисельність очеретянок протягом останніх 10 років на цій ділянці коливалася від 80-100 до 300-350 самців.

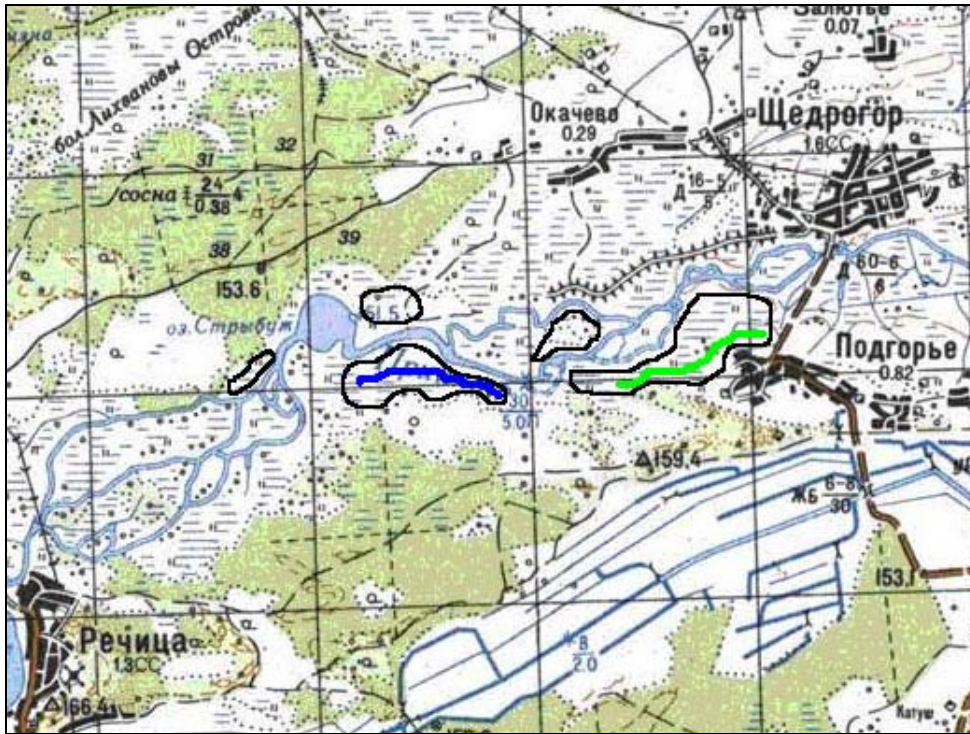

Рис. 4. Картохема гніздової території очеретянки прудкої в заплаві р. Прип'ять між селами Річиця і Підгір'я (с.Щедрогір)

У 2006-2007 рр. на цій ділянці були проведені роботи з поглиблення русла річки – загалом було поглиблено близько 4 км (головного русла річки). Ці роботи сильно понизили рівень води в заплаві річки, в тому числі і на нашій моніторинговій ділянці (Рис. 5). Зокрема, у 2008 р. рівень в озері Стрибуж та на прилеглих частинах заплави впав більше, ніж на 50 см.

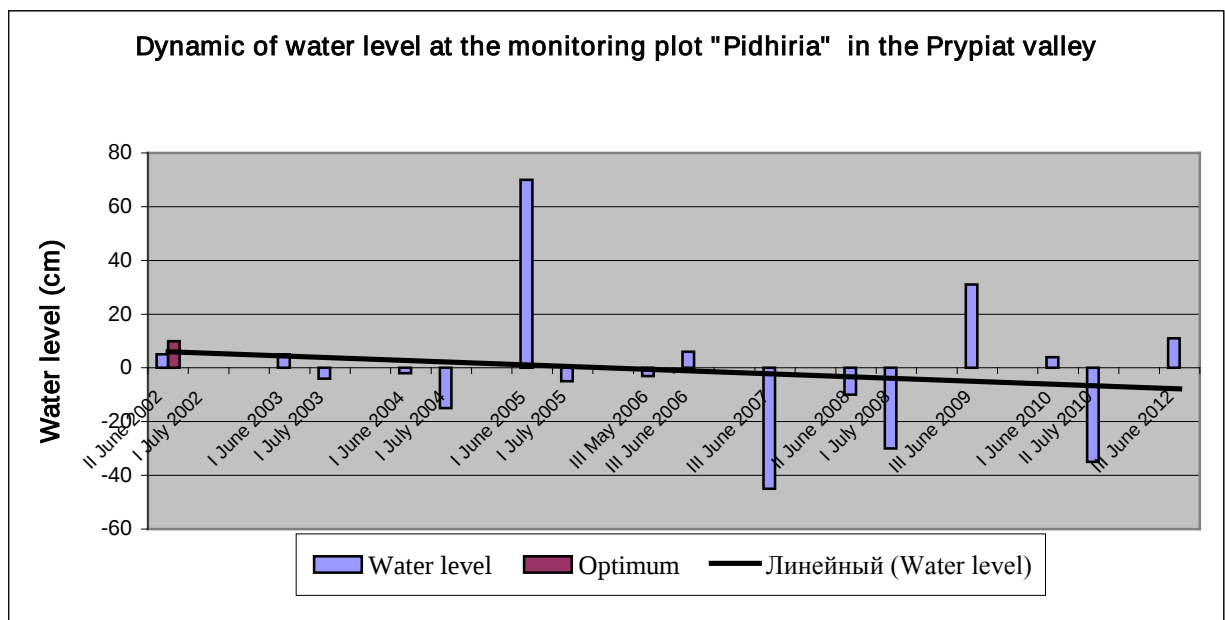

Рис. 5. Багаторічна динаміка рівня води в заплаві р. Прип'ять на моніторинговій ділянці поблизу с. Підгір'я.

Після початку руслопоглиблювальних робіт чисельність прудких очеретянок істотно скоротилася – особливе це було помітно у 2008 р., не зважаючи на те, що рік був досить

водним. Загальна чисельність прудких очеретянок була найнижча за останні 10 років і становила всього 80-100 самців, тоді як у 2004 р. – 300-350. Слід підкреслити, що у 2009-2010 рр. чисельність птахів суттєво збільшилася, завдяки високим рівням води в заплаві, що було пов'язано зі значною кількістю опадів.

Унаслідок поглиблення русла Прип'яті та забруднення заплави органічними речовинами, які були підняті з дна річки, значно прискорилися негативні процеси трансформації заплави, як на ділянках де проводилися ці роботи, так і особливо на розташованих нижче за течією. На деяких контрольних ділянках спостерігається експансія очерету на природні осокові комплекси, що зменшує площі біотопів, де мешкають прудкі очеретянки.

Є надія, що поступово водний режим на цій ділянці заплави відновиться і поселення очеретянки прудкої будуть існувати й надалі. Але необхідно припинити такі заходи, як поглиблення та розчистка русла річки. Для забезпечення цього потрібно приєднати до НПП "Прип'ять-Стохід" ділянку заплави від с. Річиця до гирла р. Турія.

Ці сподівання підтвердилися під час обстеження цієї ділянки у 2012 р. (у 2011 р. обстеження місць мешкання прудких очеретянок у Волинській області ми не проводили). 21 червня на човні була пройдена ділянка русла річки між селами Річиця та Щедрогір. На тих ділянках річки, де 5 років тому проводилося поглиблення її русла, слідів цих робіт майже не залишилося – дно річки відновилося (з'явилися перекати, мілини), донні відкладення вздовж русла зникли (були розмиті під час повенів і цей мул "повернувся" в річку, а також значна частина його потрапила в заплаву, прискорюючи там трансформацію рослинних асоціацій). Знову виникає питання, яке ми ставили перед керівництвом Волинсьоблводгоспом та Міністерством водного господарства ще у 2006 р. – Для чого було проводити ці роботи, коли зрозуміло що річка через кілька років відновить "status quo"? Чи не для того, щоб періодично вимагати кошти для цих робіт у держави? При чому, при проведенні цих робіт екосистема річки буде отримувати черговий негативний удар.

Під час нашого обстеження рівень води в біотопах очеретянки прудкої був оптимальний (Рис. 5), хоча було помітно, що вода піднялася нещодавно – самці очеретянки займали свої території в глибині заплави (від 70-80 м від лінії маршруту).

Вечірні обліки були проведені на моніторинговому маршруті (на Рис. 4 він показаний зеленим кольором) та на іншій гніздовій території (синій колір). На моніторинговій ділянці (30 га) було нараховано 17 самців, а на всій цій ділянці (площа близько 120 га) чисельність ми оцінюємо в 60-80 самців. На іншій ділянці, площею 60 га, було нараховано 12 самців. Все угруповання ми оцінюємо в **90-110 самців**.

UA-10. Ділянка заплави р. Прип'ять між с. Підгір'я (с.Щедрогір) і гирлом р. Турія (Ратнівський р-н) (англійська назва: Upper Prypiat, area between Pidhiria (Shchedrohir) and Turia mouth (Pidhiria-Turii mouth)).

Західна межа цієї ділянки, яка відділяє її від території UA-9, проходить по дамбі-дорозі між селами Підгір'я і Щедрогір (Рис. 6). Очевидно, це єдина гніздова територія, хоча до початку робіт з поглиблення русла ріки, ці ділянки істотно відрізнялися за гідрологічним режимом. Вища ділянка мала помірне обводнення заплави, правда, вздовж дамби відмічається деякий підпор води через перегородження заплави. Друга ділянка була обводнена значно сильніше. Через це вона була придатна для гніздування значної кількості очеретянки прудкої в ті роки, коли рівень води в заплаві в період гніздування (травень-липень) був нижче середнього багаторічного. В той же час на "верхній" ділянці прудкі очеретянки гніздилися в невеличкій кількості тільки в ті сезони, коли рівень води був надзвичайно високим. Тобто, проходив перерозподіл птахів між цими гніздовими територіями в залежності від стану біотопів. Ситуація кардинально змінилася після практично суцільного поглиблення русла на цій ділянці (загалом близько 5 км), яке було проведене у 2005 р.

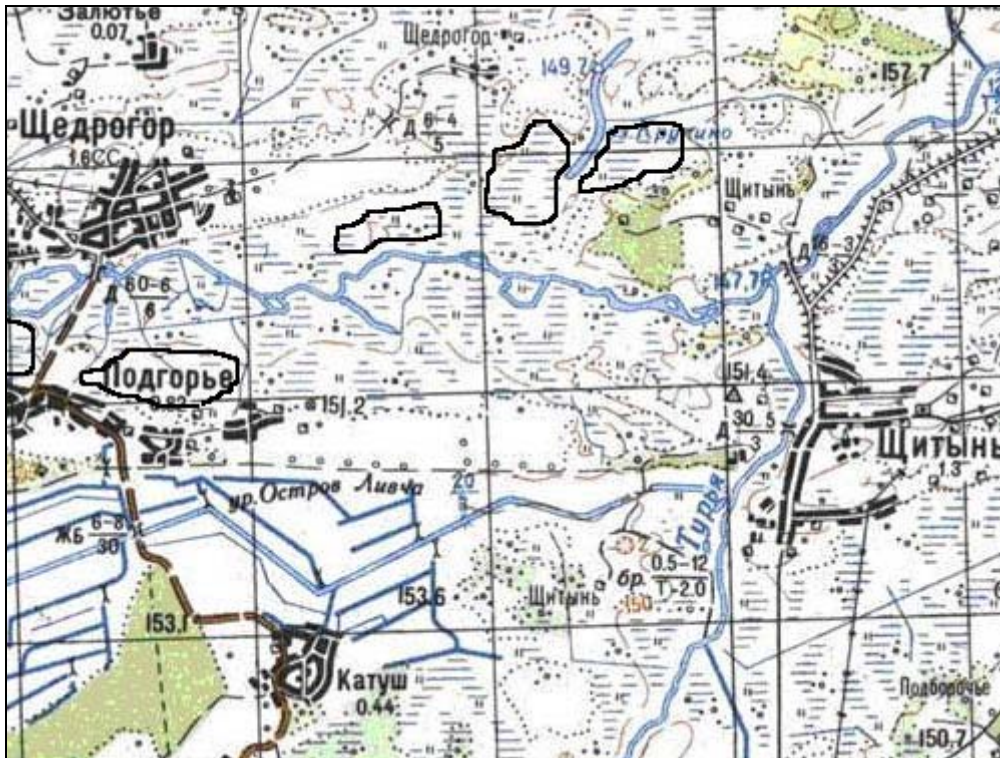

Рис. 6. Картосхема гніздової території очеретянки прудкої в заплаві р. Прип'ять між с. Підгір'я (с.Щедрогір) і гирлом р. Турія

Вже влітку 2006 р. був помітний осушувальний ефект поглиблювальних робіт. Завдяки густій мережі різноманітних понижень рельєфу (стариці, протоки, різного роду штучні канали), поглиблення русла понизило рівень води і в тих частинах заплави, які розташовані на відстані понад 1 км від річки (сіножаті біля оз. Крупине та навпроти східної частини с.Підгір'я). Купини осоки, між якими має бути вода, знаходилися на сухому ґрунті. Поглиблення русла призвело до зниження рівня води в річці на 0,5-1,0 м відносно рівня ґрунту в прилеглих частинах заплави. В цей період річка відігравала роль осушувального каналу — вона відтягувала воду з заплави. Ця тенденція спостерігалася і в наступні роки — тільки в дуже “водні” сезони гніздові біотопи очеретянки прудкої в заплаві були придатні для гніздування птахів.

З ряду причин, відновлення цієї ділянки заплави, на відміну від UA-09, проходить досить повільно, серед основних з них:

а) більш «якісне» проведення поглиблення;

б) нижче цієї території знаходиться 3-км ділянка заплави (до Вижевського водозабору), де, завдяки ландшафтним особливостям, проходять промивні процеси і не спостерігається підтоплення і це «відтягує» воду з вищерозташованої ділянки.

Загальна площа гніздових біотопів очеретянки прудкої на цій ділянці складає близько 175 га (Рис. 6). Чисельність птахів, як ми наголошували вище, залежить від гідрологічних умов в заплаві. Найменша чисельність птахів була відмічена у 1999 та 2005 рр., коли протягом гніздового сезону заплава була залита водою і чисельність складала 10-20 самців. Найбільш високою чисельність відмічалась у 2004 р. (120-150 самців). Вже в наступному році після поглиблювальних робіт, у 2006 р. чисельність була 40-60 самців, у 2007 р. — 30-40, у 2008 р. — 15-20 самців. У гніздові сезони 2009-2010 рр. відмічалися високі рівні води в заплаві Верхньої Прип'яті, і чисельність птахів на цій ділянці відразу ж зросла, відповідно, до 40-60 і 60-80 самців.

Обстеження було проведене 21 та 22 червня. На човні була пройдена ділянка річки від с. Щедрогір до гирла Турії (6 км). Відмічене відновлення річки після її «чистки» —

утворюються затоки, мілини, русло заростає водною рослинністю. Але ці процеси, з причин названих вище, проходять значно повільніше, ніж на вище розташований ділянці. Течія надзвичайно висока, через це вода не надходить в заплаву – вся вона пропускається руслом. Незважаючи на те, що в період нашої роботи на всіх ділянках ~~туди~~ ^{туди} заплави (і заплави Стоходу і Турії), спостерігалися високі рівні води, біотопи очеретянки прудкої на цій ділянці заплави були сухими. Наприклад, в нашому моніторинговому колодязі, який знаходиться поблизу оз. Крупине в гніздовому біотопі очеретянки, рівень води був на 50 см нижче рівня ґрунту (у 2010 р. – -1 см; у 2009 р. – +3 см; у 2008 р. – -10 см). Все це свідчить про те, що річка продовжує відігравати роль дренажного каналу і «сушить» заплаву.

Зрозуміло, що при такому рівні поверхневих вод, всі біотопи очеретянки прудкої були повністю сухими. Тому, і під час денного обстеження біотопів поблизу оз. Крупине, і вечірнього – поблизу с. Підгір'я, ми не зареєстрували жодного птаха. Через це ми оцінюємо чисельність цього угруповання мінімально – в **5-10 самців**.

UA-11. Ділянка заплави р. Прип'ять східніше гирла р. Турія (Любешівський р-н Волинської обл.) (англійська назва: Upper Prypiat, area to east from Turia mouth (Prypiat-Turii)). **UA-12. Ділянка заплави р. Прип'ять на схід від каналу Вижевський (Ратнівський р-н Волинської обл.)** (англійська назва: Upper Prypiat, area to east from canal Vyzhevskii (Vyzhevskii)). **UA-13. Ділянка заплави р. Прип'ять південніше с. Невір (включаючи болото «Залісся») (Любешівський р-н Волинської обл.)** (англійська назва: Upper Prypiat, area to the south of Nevir (including mire "Zalissia") (Zalissia)).

Усі три ці ділянки входять до НПП "Прип'ять-Стохід" (правда, ділянка UA-12, близько 60% території). Вони були виділені для зручності контролю за станом цих угруповань (Рис. 7), але це єдина гніздова територія. Вона починається від місця впадіння р. Турія до східної околиці с. Невір. Загальна площа цієї ділянки заплави перевищує 4 тис. га. Площа біотопів, на яких мешкають прудкі очеретянки, становить понад 1 тис. га.

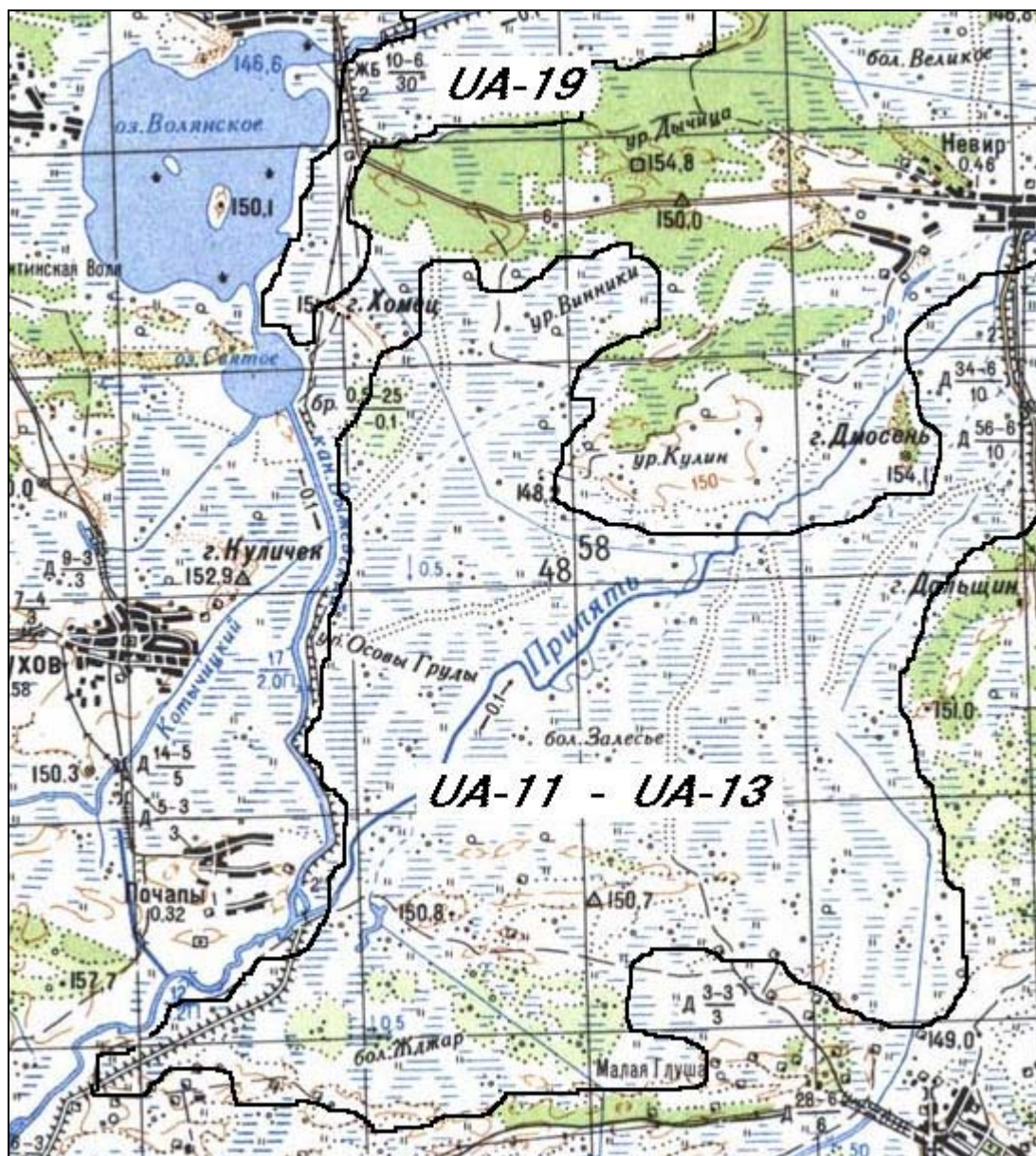

Рис. 7. Картохема гніздової території очеретянки прудкої в заплаві р. Прип'ять між гирлом р. Турія та с. Невір.

Ця частина заплави надзвичайно мозаїчна. Частина осокових біотопів викошується на сіно, але з кожним роком площі викошування зменшуються. Закинуті сіножаті трансформуються з осокових асоціацій в зарості чагарників та очеретів. Тому в останні роки спостерігається скорочення площ, де гніздиться ця очеретянка. В оптимальні роки чисельність їх складала 450-550 самців.

Ця загальна територія ізольована від сусідніх угруповань цього виду. Вище за течією найближча гніздова територія (UA-10) знаходиться на відстані близько 2 км. На схід від цього угруповання найближчі місця гніздування в заплаві Прип'яті віддалені на 3 -4 км. З півночі майже впритул розташовані гніздові угруповання в районах озер Святе та Волянське і вздовж каналу Хабарище (UA-19) (Рис. 7).

Цю територію ми відвідали в денний час поблизу дороги Велика Глуша - Невір. Біотоп був обводнений оптимально (після дощів). На площі близько 3 га співали 3 самці. В II декаді травні був проведений вечірній облік птахів на сінокосах поблизу східної околиці с. Невір – на площі 30 га було нараховано 14 самців.

Враховуючи, що період перед нами обстеженнями був досить сухим, можна припустити, що чисельність птахів на цій території в цей сезон була нижча ніж звичайно і складала **300-350 самців**.

UA-14. Територія між селами Ветли, Бірки та Цир (заплави річок Прип'ять та Цир) (Любешівський р-н Волинської обл.) (англійська назва: Upper Prypiat, area between Vetly, Birky and Tsyt (Vetly-Birky)). UA-15. Ділянка заплави р. Прип'ять (лівобережна частина) між селами Ветли, Гірки та Люботин (Любешівський р-н) (англійська назва: Upper Prypiat, area between Vetly, Hirky and Liubotyn (Hirky-Liubotyn)).

В заплавах Прип'яті та Цирі між селами Ветли, Гірки, Цир та Бірки знаходиться найбільше гніздове угруповання очеретянки прудкої в Україні (Рис. 8 та 9). Ця територія має площу понад 6 тис. га, але біотопи, де гніздяться ці птахи, становлять близько 2,5 тис. га. Хоча ми поділяємо цю гніздову територію на дві ділянки, можна стверджувати, що це одне гніздове угруповання, яке займає територію від с. Ветли до місця впадіння Цирі в Прип'ять. Угруповання птахів, що мешкають на цій території, ми розділяємо на дві частини, які відокремлені одне від одного руслом Прип'яті. На карті не показано, що в найсхіднішій частині межиріччя знаходяться угруповання очеретянки прудкої. Справа в тому, що ця ділянка нами найменш досліджена, але й тут ми фіксували цих птахів.

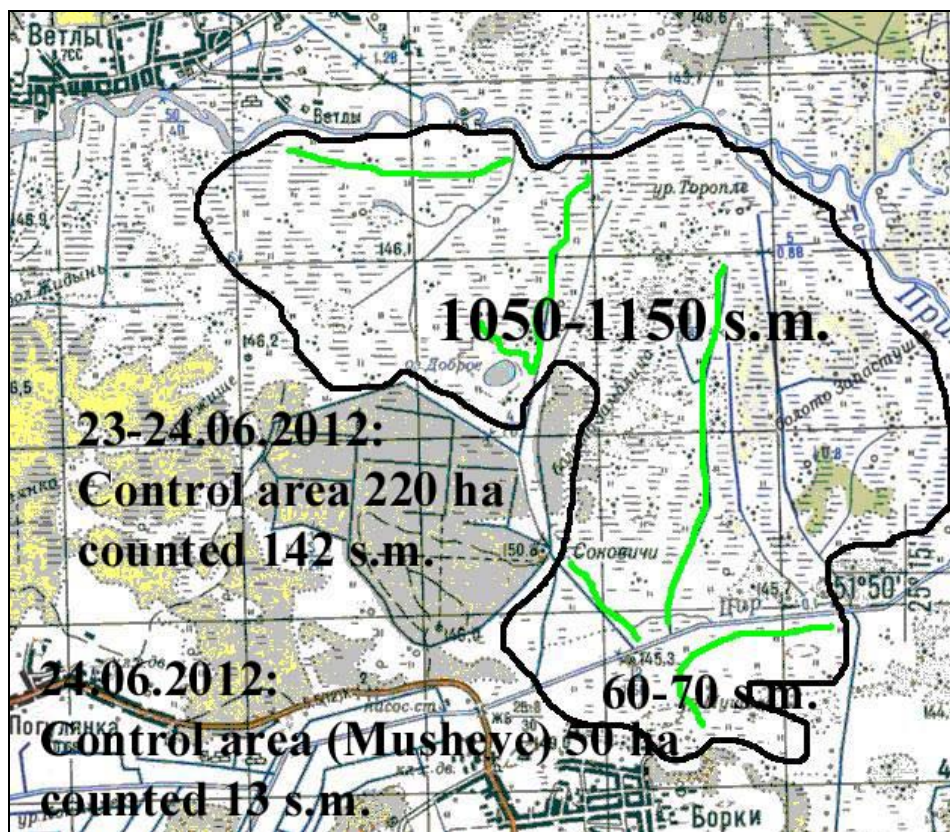

Рис. 8. Картосхема гніздової території очеретянки прудкої в заплаві р. Прип'ять між селами Ветли та Бірки.

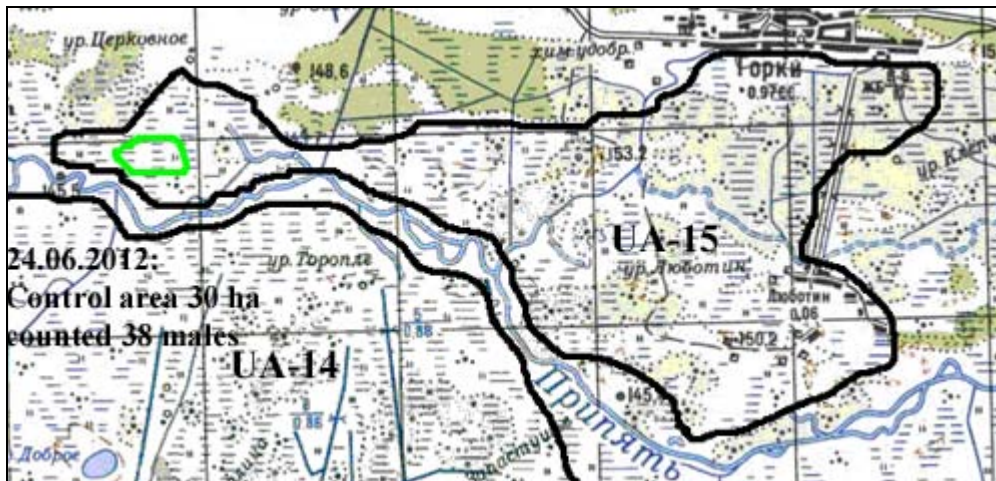

Рис. 9. Картохема гніздової території очеретянки прудкої в заплаві р. Припять між селами Ветли, Гірки та Люботин

Загальна площа ділянки UA-14 становить понад 3000 га, але не вся вона придатна для очеретянки прудкої, бо там є значні масиви чагарників, очерету та сухі ділянки. Площу біотопів очеретянки ми оцінюємо приблизно в 1900 га, з них 1600-1650 знаходиться в межіріччі, а 250 га – південніше р. Цир (урочище Мушеве).

На цій ділянці прокладені два моніторингові маршрути (Рис. 8). Один з них, довжиною 1,5 км, знаходиться біля с. Ветли та проходить по сінокошу, площа якого складає близько 175 га. Другий маршрут перетинає центральну частину цієї ділянки – він прокладений вздовж меліоративного каналу, а його довжина складає 4,3 км. Загальна площа обліку на цих маршрутах складає 116 га.

Чисельність очеретянок залежить від гідрологічних умов конкретного гніздового сезону – низькою вона буває в сухі сезони, коли рівень води в заплаві нижче рівня ґрунту чи, навпаки, при дуже високих літніх повенях. Зокрема, така ситуація спостерігалася у 1999 р., коли чисельність цього угруповання (UA-14) ми оцінили в 250-500 самців. У той же час, у 2005 р. щільність гніздування була найвищою за весь період спостережень на цій території – під час першого обліку (13 червня) вона становила 93 самця на 100 га (228 га обліків), то вже 13 липня – 122 самця (86 га). І чисельність була оцінена в 1400-1600 самців.

Чисельність прудких очеретянок в межіріччі Прип'яті і Цирі більш стабільна і, в залежності від водності сезону, коливається зазвичай не більше, ніж у два рази, тоді як на другій ділянці, яка знаходиться південніше Цирі – більше, ніж в 5 разів. В маловодні сезони (друга половина травня) на другій ділянці (площа якої близько 250 га) гніздиться декілька десятків самців, тоді як у водні – до 250 самців.

Обстеження цієї території було проведено 23-24 червня. Гідрологічні умови в місцях мешкання прудких очеретянок під час обстеження були оптимальними, хоча ще за тиждень до цього біотопи були досить сухими (це відноситься і до другої половини травня). Про це свідчать і матеріали обліків – чисельність самців була суттєво нижча ніж у "оптимальні" сезони. Зокрема, в урочищі Мушеве на площі 50 га було нараховано лише 13 самців, а загальна чисельність в цьому біотопі (250 га) ми оцінюємо в 60-70 самців. На моніторинговій ділянці біля Ветел на стандартному маршруті було нараховано 23 самці (30 га) і в той же час на інших 34 га – 26 самців. Чисельність на всій моніторинговій ділянці (175 га) оцінюємо в 130-140 самців. Що стосується центральної частини гніздової території UA-14, то вечірні обліки були проведені на моніторинговому маршруті (86 га) та на 70 га західніше. Всього на 156 га було нараховано 93 самців (67 та 26, відповідно).

Всього на цій ділянці мешкало 900-1000 самців, а всього на гніздовій території **UA-14**, за нашими оцінками, гніздилися **1100-1200 самців**.

На другій частині цієї гніздової території (ділянка **UA-15**) (Рис. 9) вечірні обліки були проведені тільки на площі 30 га (в самій західній частині цієї ділянки), де було нараховано 38 самців. Враховуючи, що площа біотопів очеретянки прудкої на цій ділянці складає більше 500 га, то можна оцінити все угруповання в **400-500 самців**.

UA-16. Ділянка заплави р. Прип'ять (лівобережна частина) на захід від сел Гречища та Шлапань (Любешівський р-н Волинської обл.) (англійська назва: Upper Prypiat, area to west from Grechishcha and Shlapan (Hrechyshcha-Shlapan)). **UA-17.** Територія на північ від оз. Любязь (Любешівський р-н) (англійська назва: Upper Prypiat, area to north from Liubiaz lake (lake Liubiaz)).

У східній частині заплави Прип'яті, яка відноситься до НПП, знаходиться ще одна досить значна гніздова територія очеретянки прудкої. Це масиви осокових біотопів на південний захід і південь від с.Гречища та на південний схід від с.Шлапань (Рис. 10). Більша частина їх розташована вздовж північної сторони каналу Любавиця. Раніше це був один з рукавів річки, який протікав на схід уздовж південної околиці с.Шлапань і впадав в оз.Любязь з півночі. При будівництві дороги Любешів – Дольск цей рукав був пересипаний і вода була спрямована на південь до головного русла ~~Прип'яті~~ **Прми** виділяємо на цій території два угруповання, хоча не викликає сумнівів, що це єдина гніздова територія.

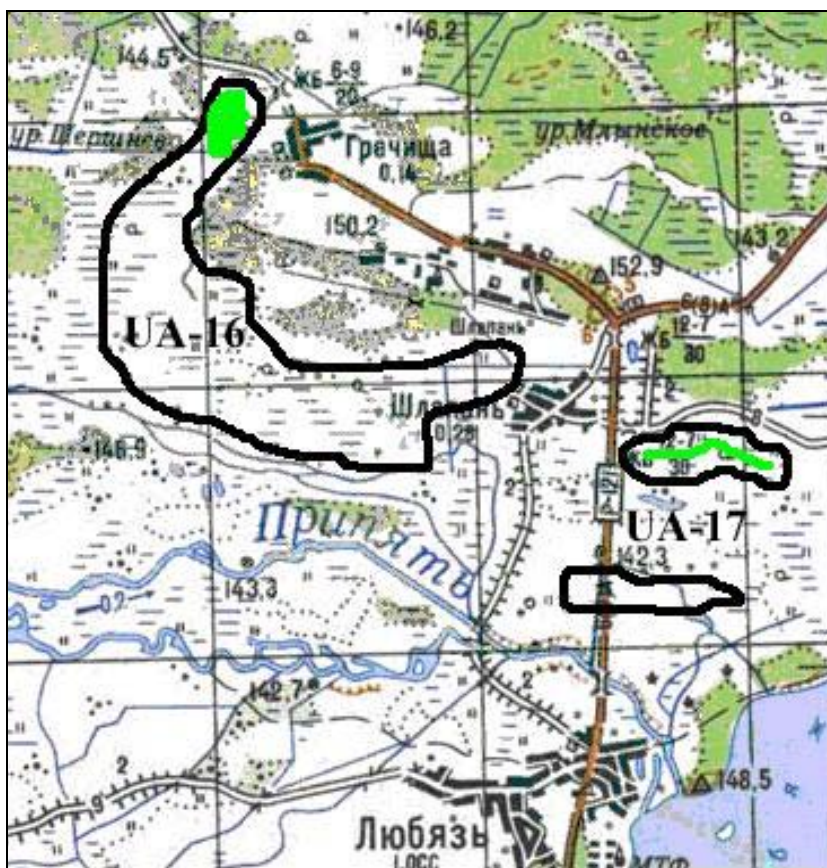

Рис. 10. Картохема гніздової території очеретянки прудкої в заплаві р. Прип'ять поблизу сел Гречища та Шлапань.

UA-16. Біотопи очеретянки прудкої, розташовані на захід від дороги Любешів – Дольск і мають площу понад 200 га. Чисельність птахів істотно корелює з рівнем води в

заплаві. Зокрема, у червні-липні 2005 р. в цих біотопах був високий рівень води і прудких очеретянок ми там не реєстрували. Вже в наступні роки чисельність птахів цього угруповання становила від 80 до 120 самців. В сезони, коли рівень води нижчий від багаторічного, чисельність очеретянок тут висока

Друга гніздова територія (UA-17) знаходиться на схід від шосе і має площу близько 100 га. В зв'язку з тим, що ця ділянка відокремлена дорогою від активної частини заплави Прип'яті, гідрологічний режим тут мало залежить від річки. Водність цього біотопу відносно стабільна – вона визначається рівнем води в озері Любязь. Тому і чисельність птахів цього угруповання не коливається в широких межах і становить загалом близько 100 самців.

Стан біотопів, на відміну від тих, що знаходяться в вище за течією річки (UA-12 – UA-15), більш стабільний, тобто не відмічаються в них активні трансформаційні процеси. Це, скоріше всього, пов'язано з тим, що ця територія відокремлена підвищенням (грядую) від активної частини заплави. Тому і води, що потрапляють туди, чистіші, ніж у річці.

У цьому сезоні спеціального обстеження цих територій не проводилося. В II декаді травня був проведений облік на біотопі вздовж дороги Шлапань - Хоцунь (UA-17): на площі близько 20 га було нараховано 7 самців (в цей період чисельність самців, що співають, досить низька). 25 червня в денний час поблизу с. Гречища (UA-16) на площі 3 га було зареєстровано 2 самця. Що до чисельності птахів в даному сезоні на цих біотопах, то можна припустити, що на гніздовій території UA-16 мешкало 80-100 самців, а на UA-17 – 60-80.

UA-20. Ділянка заплави р. Турія (болото “Вижери”) (Камінь-Каширський р-н Волинської обл.) (англійська назва: Turia valley, mire “Vyzhery” (Vyzhery)).

Це одна з 6 ключових гніздових територій очеретянки прудкої в Україні. Птахи заселяють болото Вижери, яке знаходиться на правобережній частині заплави р. Турія (Рис. 11). Загальна площа біотопі, де мешкають очеретянки, складає близько 275 га. Моніторинговий маршрут (зелена лінія на карті), довжиною 1,5 км, проходить через центральну частину цієї території. Практично всі гніздові біотопи птахів знаходяться на сіножатях. Ще кілька років тому, майже все болото викошувалося. Останні роки цей відсоток постійно зменшувався – зараз же викошування припинилося повністю і через це на багатьох ділянках спостерігається експансія очерету та чагарників.

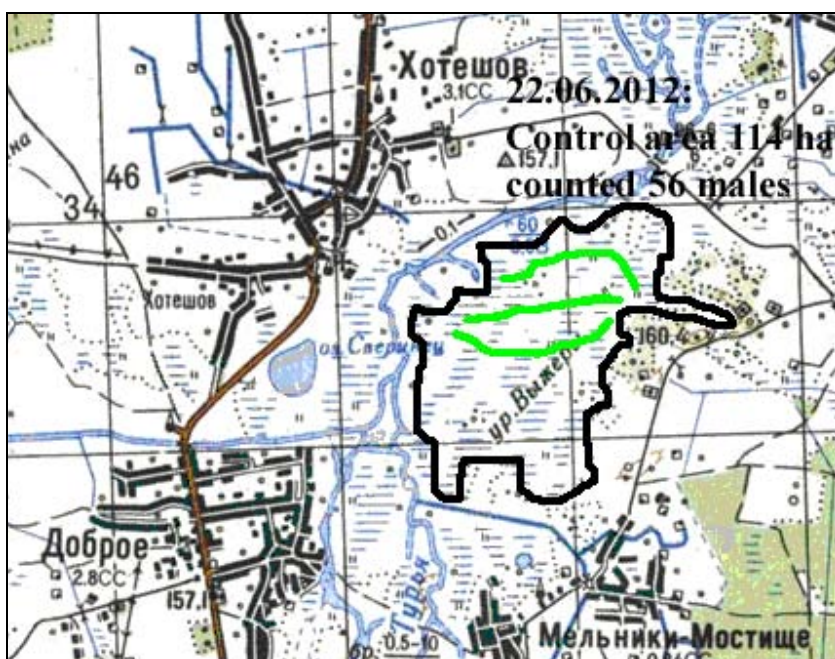

Рис. 11. Картосхема гніздової території очеретянки прудкої в заплаві р. Турія (болото Вижери).

Гідрологічні умови на цій території є оптимальні для гніздування очеретянок – завдяки природному пониженню цієї ділянки заплави за весь час наших спостережень біотопи ніколи не були сухими. Прируслове підвищення стабілізує водний режим на цій гніздовій території – при зниженні рівня води в річці вона досить повільно стікає з заплави. За всі роки наших спостережень (2002-2012 рр.) діапазон коливань рівнів води в моніторинговому колодязі в період гніздування складав 30 см.

Чисельність очеретянки прудкої в цьому поселенні відносно стабільна – з 2002 р. вона змінювалася від 210-230 до 330-350 самців.

У 2012 р. обстеження цієї ділянки було проведене 22 червня. Рівень води був дещо вищим від оптимального (як і в інших біотопах припопулярного угруповання, рівень води піднявся в кінці II декади червня). Біотоп зовсім не викошувався. Обліки провели на моніторинговому маршруті (30 га), де було нараховано 26 самців. Крім того, одночасно проведені обліки на маршрутах, які були прокладені паралельно стандартному маршруту – південніше та північніше від нього на відстані 200-300 м. На північному маршруті (44 га) було нараховано 14 самців, на південному (40 га) – 16 самців. Слід зауважити, що одночасно у трьох обліковців 15-20 хвилин (з 21-45 до 22-00) – самці не співали і це склало приблизно 30% довжини маршрутів. Тобто до 56 самців, які були обліковані на площі 114 га, необхідно додати ще 15-20 птахів. Загальну чисельність угруповання оцінюємо в **200-220 самців**.

UA-21. Ділянка заплави р. Стохід біля с. Судче (Любешівський р-н Волинської обл.) (англійська назва: Stokhid valley, area near Sudche (Sudche)).

Це гніздове угруповання знаходиться на північний захід від с. Судче і розташована у відрозі заплави (Рис. 12). Ця територія кілька десятиріч тому була осушена, але в північній її частині біотопи були досить обводнені. Хоча більшість цієї території (центральна та західна частини) зараз сильно трансформована (заросла чагарниками), але зона, ближча до тераси, залишилася досить привабливою для прудких очеретянок. Площа цієї території – не менше 150 га. У липні 2008 р. під час денного обліку на 2,5-км маршруті (50 га) було нараховано 46 самців. Без сумніву, реальна щільність гніздування значно вища, якщо враховувати, що інтенсивність співу цих очеретянок у денні години набагато нижча, ніж у вечірні. Тому припускаємо, що чисельність цього угруповання тоді становила не менше 200 самців.

Вечірній облік був проведений 25 червня 2012 р. на двох маршрутах (сині лінії на карті) – на одному з них на площі 30 га був нарахован 21 самець, на другому (24 га) – 27 самців. Рівень води був вищим за оптимальний. Загальна чисельність птахів оцінена в **130-150 самців**.

UA-22. Ділянка заплави р. Стохід біля с. Березна Воля (Любешівський р-н Волинської обл.) (англійська назва: Stokhid valley, area near Berezna Volia (Berezna Volia)).

Гніздова територія знаходиться північніше с. Березна Воля (Рис. 12) площа, яку займає це угруповання, становить понад 150 га. У червні 2008 р., під час першого обстеження цієї території, на 20 га заплави, у вечірній час було нараховано тільки 6 самців. Справа в тому, що навесні майже весь цей болотний масив вигорів, унаслідок чого практично не залишилося сухої минулорічної осоки, де прудкі очеретянки влаштовують свої гнізда. Тобто птахи практично не мали можливості гніздитися і тому на цій території в той сезон гніздилося всього 40-50 самців. Але вже в середині липня 2010 р. (кінець гніздового сезону, коли співоча активність самців досить низька) на 20 га було обліковано 10 самців.

Можна вважати, що в пік гніздування чисельність очеретянок була значно більша 100 самців.

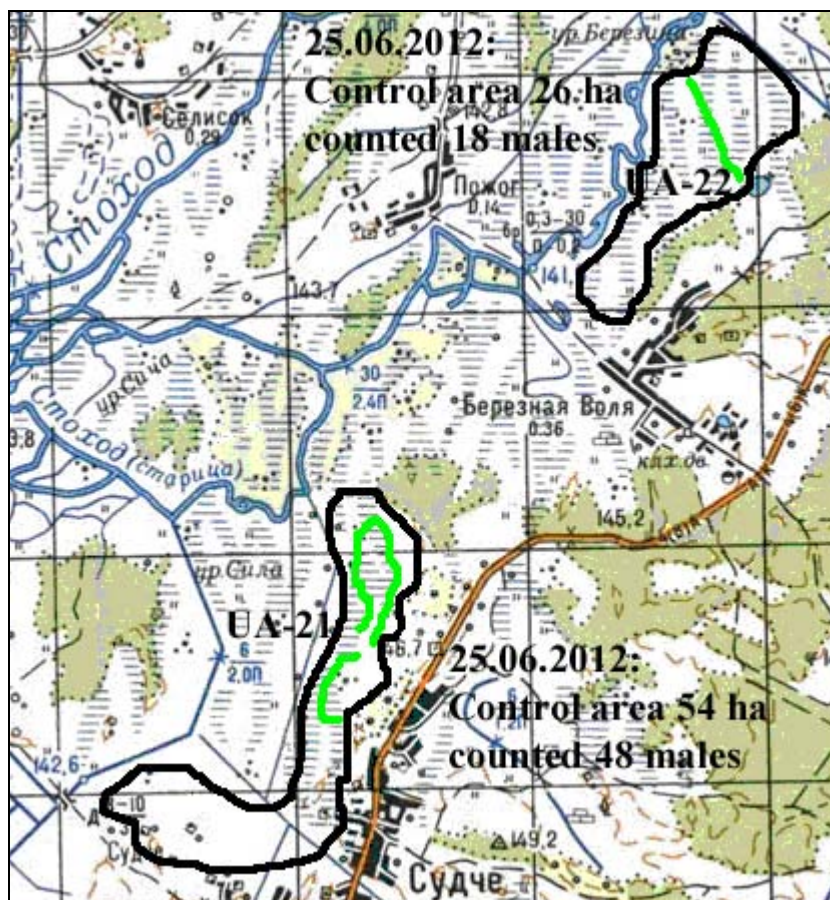

Рис. 12. Картосхема гніздової території очеретянки прудкої в заплаві р. Стохід поблизу сел Судче та Березна Воля.

Вечірній облік був проведений 25 червня на маршруті довжиною 1,3 км (площа обліку 26 га) – було зареєстровано 18 самців. Загальна чисельність птахів на цій території складає **100-110 самців**.

Ці дві гніздові території прудких очеретянок у заплаві Стоходу істотно відрізняються. Як уже наголошувалося, перша територія раніше вже піддавалася осушенню, що зумовило трансформацію осокових біотопів. Зараз місця мешкання очеретянки прудкої цього угруповання продовжують видозмінюватися – на деяких ділянках помітна експансія кущів та дерев. Тому необхідно постійно контролювати ці процеси, щоб вчасно зупиняти їх. Друга територія знаходиться у стабільному стані і немає ознак трансформації осокових комплексів, тобто, в цю частину заплави не надходять забруднені води.

UA-23. Ділянка заплави р. Стир між с. Навіз і смт. Колки (Маневицький та Рожищенський р-ни Волинської обл.) (англійська назва: Styr valley, area between Naviz – Kolky (Naviz-Kolky)).

Ця гніздова територія є однією з шести, де, починаючи з 2002 р., проводиться постійний моніторинг, і складається вона з 5 ділянок, які просторово відокремлені одне від одного (Рис. 13). Ділянка 1 була виявлена у 1998 р. Площа біотопів очеретянки прудкої на цій ділянці складає близько 40 га. Саме на цій ділянці прокладений моніторинговий

UA-24. Територія між озерами Біле і Пісочне у с. Любохيني (Старовиживський р-н Волинської обл.) (англійська назва: Lakes Bile and Pischne (Bile-Pischne)).

Це угруповання було знайдене нами у 2004 р.; чисельність очеретянки була оцінена не менше, ніж 150 самців. Вже на наступний рік (12-13.06.2005) ця територія була детально обстежена експедицією Міжнародною робочою групою з охорони очеретянки прудкої, яка нараховувала 19 орнітологів. Загальна площа біотопів цього виду була оцінена в 285 га (Рис. 14). В результаті вечірнього обліку було нараховано 105 самців, а загальна чисельність була оцінена в 120-150 самців.

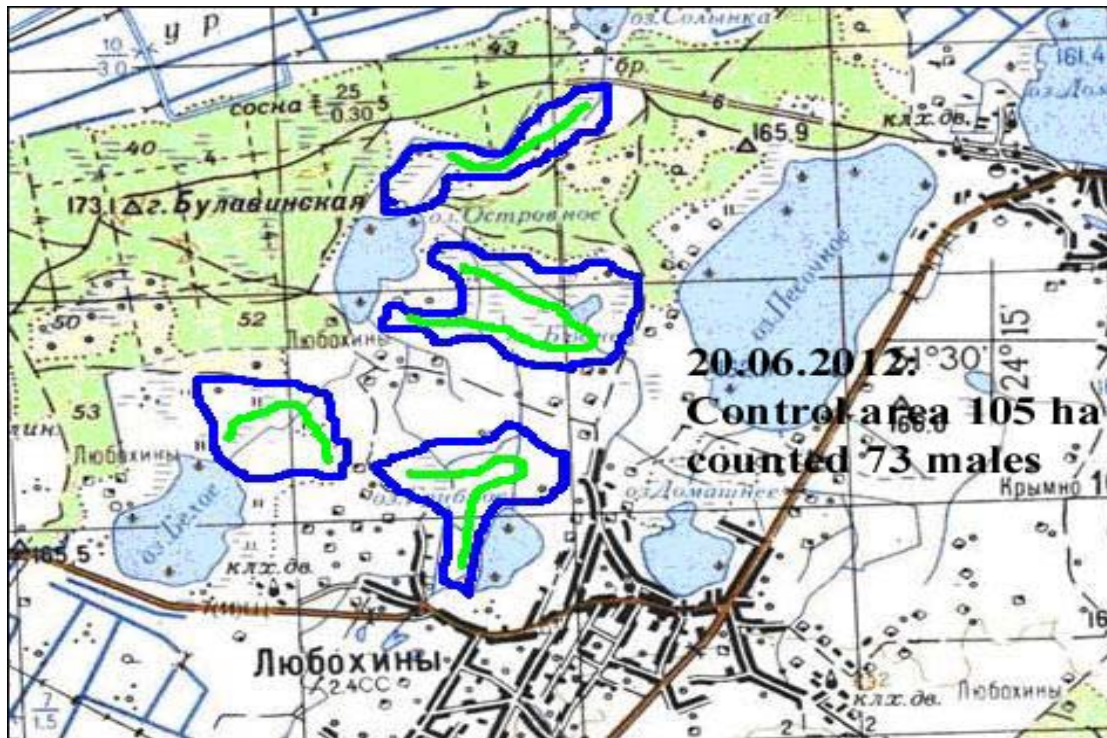

Рис. 14. Картосхема території між озерами Біле і Пісочне у с. Любохини

Місця мешкання прудких очеретянок являють собою осокові болота (значна частина з яких сіножаті), які виникли в пониженнях. Рівень поверхневих вод в них досить постійний, який підтримується кількома досить крупними озерами, які розташовані навколо цих боліт.

Обстеження було проведене 20 червня 2012 р., коли були здійснені вечірні обліки. Гідрологічні умови в місцях мешкання очеретянок були оптимальними. На ділянці північніше оз. Острівне на площі 20 га було нараховано 3 самці. На всій цій ділянці (близько 50 га) мешкало 5-6 самців.

Ділянка навколо оз. Бранець (близько 100 га). На площі 30 га був нарахований 31 самець. Загальна чисельність складає 90-100 самців.

Ділянка на північ та північний схід від оз. Біле (70 га). На площі 25 га був нарахований 21 самець. Чисельність на цій ділянці оцінюємо в 60-70 самців.

Ділянка на захід та північ від оз. Грибне (70 га). На площі близько 30 га було зареєстровано 18 самців, а на всій цій ділянці мешкало 40-50 самців,

Загальна чисельність цього угруповання оцінюємо в **200-220 самців**.

UA-25. Ділянка заплави р. Черногузка між селами Городок (Йосипівна) і Гірька Полонка (Луцький р-н) (англійська назва: Chornohuzka valley, area near Tseperiv and Baiv (Tseperiv-Baiv)).

Вперше це угруповання було знайдене нами у 2004 р. і чисельність його була оцінена більше ніж 100 самців. В червні 2005 р. ця територія була детально обстежена експедицією Міжнародною робочою групою з охорони очеретянки прудкої. Загальна площа біотопів цього виду склала 430 га (Рис. 15). Під час вечірнього обліку на площі 350 га було нараховано 138 самців, а загальна чисельність птахів була оцінена в приблизно в 170 самців. Ми проводили обліки птахів на цій території в 2006 і 2009 рр. – в ті сезони це угруповання нараховувало 120-130 самців.

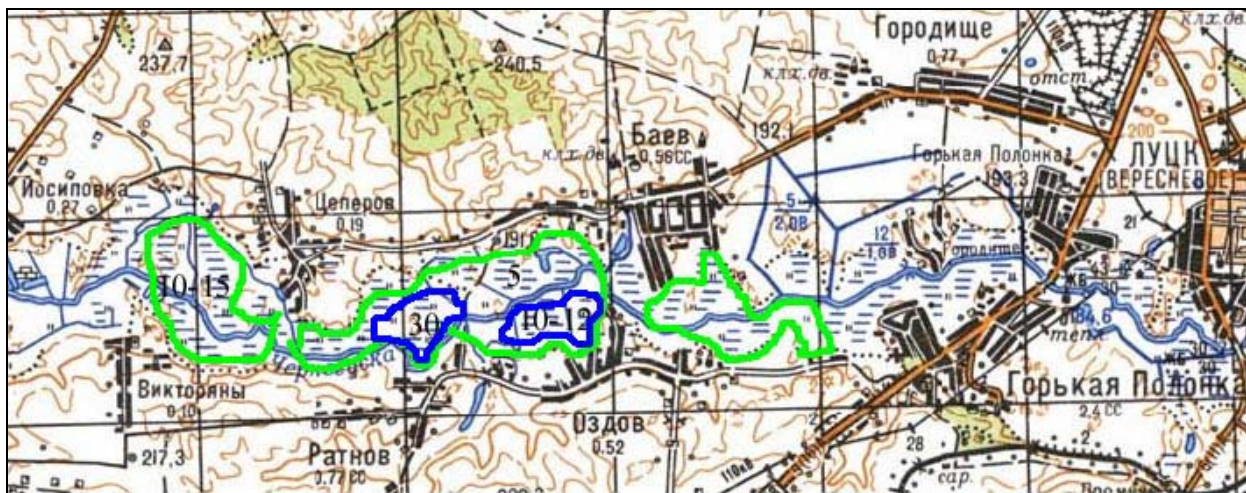

Рис. 15. Картосхема ділянки заплави р. Чорногузка між селами Городок (Йосипівна) і Гірька Полонка,

Протягом всіх чотирьох обстежень цієї території гідрологічні умови для гніздування очеретянки прудкої були сприятливі.

Обстеження стану цього угруповання було проведене 18 червня 2012 р. Гідрологічні умови в біотопах очеретянки були сприятливі. Але птахи розподілялися не рівномірно – на деяких ділянках птахи були зовсім відсутні. Зокрема, на ділянці південніше с. Цеперів, площа якої близько 25 га, не було зареєстровано жодної очеретянки прудкої, хоча в попередні роки чисельність тут досягала 20-25 самців. Пояснюється це тим, що весною ця ділянка вигоріла. Скоріше всього, це стосується і ділянки на захід від цього ж села, де, наприклад, у червні 2005 р. було обліковано 25 самців, а в цьому сезоні всього 6 самців (на половині ділянки). Результати обліків представлені на карті (Рис. 15). Загальну чисельність цього угруповання ми оцінюємо в **70-80 самців**.

UA-29. Ділянка заплави р. Стохід біля с. Ст. Червище (Камінь-Каширський р-н Волинської обл.) (англійська назва: Stokhid valley, area near St.Chervyshche (Chervyshche)).

Це поселення було знайдене у 1999 р. На площі близько 20 га мешкало 15-20 самців. До 2005 р. кожен рік в денні години ми реєстрували тут птахів, але після цього чотири роки поспіль (2005-2008) прудкі очеретянки нами не відмічалися. У 2009 р. вдень ми спостерігали 2 самців, що дає підставу припустити, що угруповання відновилося.

26 червня цього року в денні години провели обстеження цієї території і жодного птаха не відмітили. Рівень води був суттєво вищим за оптимальний. Але цей підйом води стався в середині II декади червня, а до цього, скоріше всього, цей біотоп був сухим.

UA-31. Ділянка заплави р. Прип'ять на південь с. Сенчинчі (Зарічанський р-н Рівненської обл.) (англійська назва: Upper Prypiat, area near Senchytsi (Senchytsi)).

Ця ділянка була знайдена у 2011 р. (М.Химиним). Площа біотопів очеретянки прудкої складає близько 20 га. 22 червня 2011 р. під час вечірнього обліку було нараховано 13 самців. Така ж чисельність була відмічена і в кінці травня 2012 р.

Під час досліджень 2012 р. були обстежені всі 4 моніторингові ділянки Прип'ятського популяційного угруповання і практично всі території де мешкають чисельні гніздові групи очеретянки прудкої. Ми не мали можливості провести вечірні обліки птахів на тих територіях, де мешкає приблизно 35% птахів цієї популяції. Слід відмітити, що в порівнянні з 2009-2010 рр. помітно зменшення чисельності птахів – майже на 12%. Серед всіх десяти обстежених угруповань, тільки в трьох (UA-21, UA-22 та UA-24), спостерігалось реальне зростання чисельності. На наше думку, зниження чисельності можна пояснити тим, що в середині травня, коли птахи займають гніздові території, рівень поверхневих вод в місцях мешкання очеретянок був нижчим від оптимального. Другою причиною є те, що значні площі біотопів до початку гніздування вигоріли, що зробило непривабливими їх для очеретянок. Чисельність Прип'ятського популяційного угруповання ми оцінюємо в **3100-3550 (3103-3537) самців**. Чисельність “української популяції” оцінюємо в **3450-4050 (3443-4033) самців**.